

EPOS Spolek poradců v ekologickém zemědělství ČR

Analýza zpracovatelského sektoru biomléka

Pro veřejnou zakázku

PODPORA ROZVOJE REGIONÁLNÍHO ODBYTU BIOPOTRAVIN

Autor: Mgr. Tomáš Václavík

Sběr dat: říjen až prosinec 2009

Analýza provedena: prosinec 2009

Realizátoři zakázky:

Spolek poradců v ekologickém zemědělství ČR, o.s.

se sídlem Kotlářská 53, Brno, PSČ: 602 00

IČ: 43961479, DIČ: CZ43961479

a

PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců

se sídlem Nemocniční 53, Šumperk, PSČ: 787 01

IČ: 69601267, DIČ: CZ69601267

Cíl

Cílem analýzy zpracovatelského sektoru s biomlékem a mléčnými biovýrobky v České republice bylo vytvořit souhrnnou zprávu o stavu ekologické produkce a zpracování mléka z pohledu poptávky a nabídky trhu. Zjištěné údaje dávají obrázek o množství vyprodukovaného biomléka a jeho cestě vzhůru dodavatelskou vertikálou.

Zpráva by měla poskytnout jak zemědělcům, tak výrobcům – mlékárnám, ucelenou představu o stavu trhu, produktové nabídce a potenciálu trhu, a tím jim usnadnit rozhodování při zvažování přechodu na ekologickou produkci či výrobu mléčných biopotravin.

Metodika sběru dat a analýzy

Sběr dat proběhl v době od září 2009 do prosince 2009 formou osobního dotazníkového šetření mezi zástupci cílové skupiny: ekologičtí zemědělci, chovající dojnice, kozy nebo ovce na mléko, a výrobci biomléka a mléčných biovýrobků. Pro sběr dat byl použit dotazník pro zemědělce a pro výrobce, viz příloha.

Výstupy analýzy:

1. Objem produkce syrového biomléka na úrovni farem v ČR

Jak vyplývá z šetření Spolku poradců v ekologickém zemědělství ČR pro projekt Podpora rozvoje regionálního odbytu biopotravín, působilo v České republice na konci roku 2009 celkem 77 ekologických chovatelů dojníc, 14 chovatelů koz a 5 chovatelů ovcí s faremním zpracováním. Celkem tyto ekologičtí zemědělci chovají 4 890 dojníc, 821 bahnic a 1 599 koz.

Z provedeného šetření také vyplývá, že na konci roku 2009 bylo na ekologických farmách vyprodukováno celkem 25 371 tisíc litrů biomléka, z toho 24 029 tisíc litrů kravského mléka, 1 188 tisíc litrů kozího mléka a 154 tisíc litrů ovčího mléka.

Z celkové produkce 24 029 tisíc litrů kravského biomléka bylo v roce 2009 23 332 tisíc litrů prodáno k dalšímu zpracování mlékárnám. Z tohoto objemu bylo 7 828 tisíc litrů prodáno mlékárnám, které jej nezpracovávají na mléčné bioprodukty, ale používají pro konvenční výrobu. Část takto prodaného mléka (1 533 tisíc litrů) bylo certifikované biomléko, zbytek (6 295 tisíc litrů) pocházelo z farem v přechodném období na ekologický chov.

Z provedeného šetření také vyplývá, že v roce 2009 bylo 616 tisíc litrů biomléka použito zemědělci na faremní zpracování a prodej ze dvora.

Pro vlastní spotřebu použili ekologičtí zemědělci 81 tisíc litrů kravského biomléka.

Tabulka: Produkce biomléka na ekologických farmách, 2009

Druh mléka	Celková produkce v tis. litrech	Prodej do mlékáren v tis. litrech	Vlastní spotřeba v tis. litrech	Použito k faremnímu zpracování v tis. litrech
Kravské biomléko	24 029	23 332	81	616
Kozí biomléko	1 188	0	118	1 070
Ovčí biomléko	154	0	15	139
Celkem	25 371	23 332	214	1 825

2. Objem importu syrového kravského biomléka do ČR

V roce 2008 mlékárny působící v České republice a zpracovávající biomléko (8 mlékáren) nakoupily celkem 11,78 milionů litrů biomléka, z toho 8,21 milionů litrů biomléka od českých ekologických zemědělců a přibližně 3,57 miliony litrů zahraničního biomléka. V roce 2008 tak podíl zahraničního biomléka na celkovém výkupu mlékáren dosáhl 56,5 %.

V roce 2009 začala nově vykupovat české biomléko Mlékárna Příšovice. Objem domácího biomléka vykupovaného mlékárnami na podzim 2009 dosahoval dle našeho průzkumu přibližně 37 350 litrů denně. Dvě mlékárny dovážely na konci roku 2009 ze zahraničí přibližně 16 500 litrů syrového biomléka denně. Celkem tedy české mlékárny nakupovaly na konci roku 2009 přibližně 53 850 litrů biomléka denně.

Za rok 2009 mlékárny nakoupili přibližně 13,46 milionů litrů biomléka, z toho bylo 4,12 milionů litrů dovezeno ze zahraničí. Podíl zahraničního biomléka vykoupeného v roce 2009 v České republice působícími mlékárnami tedy dosáhl přibližně 30,6 %.

Mlékárny nakupují biomléko v zahraničí ze dvou důvodů: jednak je to nedostatek produkční kapacity domácích producentů v blízkosti mlékárny, a jednak nedostatek potřebného objemu pro uspokojení poptávky v minulosti, zejména v letech 2007 a 2008. Mlékárny se nechtějí zbavovat nasmlouvané kapacity kvůli závazkům vůči odběratelům a doufají, že se poptávka opět zvedne.

Do České republiky se kromě samotné suroviny, kravského biomléka určeného ke zpracování, dováží značné množství mléčných biovýrobků pro maloobchod. Důvodem je jednak málo pestrá domácí nabídka,

jednak dlouhodobé obchodní vztahy některých nadnárodních maloobchodníků s domácími producenty do vlastních značek.

Nedá se tedy jednoznačně říci, že by domácí ekologičtí zemědělci a výrobci biopotravin nestačili pokrýt aktuální poptávku. Naopak, dle sdělení jak zemědělců tak i mlékáren se zdá, že domácí producenti jsou schopni aktuální poptávku (začátek roku 2010) pokrýt bez problémů.

Není také možné předpokládat, že by obchodní partneři výrobců - maloobchodníci - byli ochotni automaticky zaměnit dovážené výrobky za domácí v okamžiku, kdy budou v nabídce za obdobných podmínek. Maloobchodní řetězce jsou vlastněny zahraničními vlastníky a ti mají potřebu přednostně spolupracovat s producenty a výrobci v domovské zemi.

Přesto si většina maloobchodníků působících v České republice velmi dobře uvědomuje důležitost kategorie mléčných biovýrobků a sortiment postupně rozšiřuje. Řada z nich také úspěšně výrobky svých českých dodavatelů převádí do vlastních značek.

Brzdou rychlejšího rozšiřování sortimentu mléčných biovýrobků v maloobchodech od domácích producentů tedy zůstává fakt, že nabídka domácích výrobců je ve srovnání se zahraniční nabídkou velmi málo pestrá a maloobchodníci tak musí, aby se odlišili, sahat pro zahraniční výrobky. Většina maloobchodníků tak v podstatě nabízí tytéž české výrobky jen v odlišných obalech.

Do České republiky se dováží sušené kozí biomléko, ze kterého společnost ASP Czech vyrábí kozí mléčné nápoje. Syrové kozí biomléko se do České republiky nedováží. Totéž platí o ovčím biomléku.

3. Objem exportu syrového biomléka z ČR

Z provedeného průzkumu mezi ekologickými producenty vyplývá, že 127 tisíc litrů kravského biomléka je ročně vyváženo do zahraničí. Jedná se o vývoz jedné ekologické farmy. Ani kozí ani ovčí biomléko se z České republiky nevyváží.

Co se týká zpracovaného biomléka a mléčných biovýrobků, všechny české mlékárny a faremní zpracovatelé se soustředí na český trh. Jen mlékárna Olma prodá malou část (do 5 % z celkového obratu) v zahraničí, stejně tak Mlékárna Valašské Meziříčí (do 2 %).

Jen jeden faremní zpracovatel uvedl, že prodává část své produkce do zahraničí. Jedná se o producenta kozích sýrů sídlící v blízkosti polských hranic.

Tabulka: Import a export syrového biomléka, 2009

Trh	Kravské mléko	Kozí mléko	Ovčí mléko
Export z ČR v tis. litrech	127	0	0
Import do ČR v tis. litrech	4 120	0	0

4. Objem zpracovaného biomléka na biopotraviny, objem zpracovaného biomléka na konvenční potraviny

Dle sdělení mlékáren je nakoupené biomléko použito z 82,5 % na výrobu biopotravin, zbytek, tedy 17,5 %, je použit v konvenční výrobě. Je to dáno především tím, že poptávka po biopotravinách se mírně snížila, svoz biomléka probíhá většinou každý druhý den a mlékárny nemohou mléko uskladnit, musí vždy spotřebovat celou várku. Pokud tedy v daný termín není dost objednávek, mléko je zpracováno jako konvenční.

5. Podíl faremního zpracování a podíl potravinářského zpracování na celkovém objemu zpracovaného biomléka

Ekologičtí chovatelé dojnic, včetně těch v přechodném období, 97,2 % své produkce mléka prodávají do mlékáren na další zpracování. Přibližně 0,3 % produkce je použito pro vlastní potřeby zemědělců a 2,5 % vyprodukovaného mléka je zpracováno přímo na farmě na výrobky s přidanou hodnotou.

6. Potenciál produkce biomléka na ekologických farmách

Další navýšení celkové produkce biomléka na českých ekologických farmách leží ve třech oblastech.

1) První oblast se týká produkce, která je nyní prodávána ke konvenčním zpracování. Jedná se celkem o 7 828 tisíc litrů mléka za rok 2009, tedy o 32,5 % z celkové roční produkce ekologických chovatelů v ČR. Tato produkce je, nebo do několika let bude, ekologická a mohla by tedy, pokud o ni bude zájem, navýšit objem biomléka pro mlékárny.

- První část z tohoto objemu, konkrétně 1 533 tisíc litrů, je současná produkce mléka, která je sice certifikovaná jako biopotravina, ale prodávána ke konvenčnímu zpracování. Jedná se o produkci pěti producentů, kteří momentálně dodávají biomléko do konvenčních mlékáren.
- Dále je to produkce z přechodného období, taktéž samozřejmě prodávána ke konvenční výrobě. Jedná se o 6 132 tisíc litrů mléka, produkovaných 18 ekofarmami, nyní v přechodném období.

2) Druhou oblastí, slibující možnost navýšení současné produkce biomléka, je ve zvýšení užitkovosti dojnic (celkem 3 034 kusů) těch stávajících producentů, kteří dodávají mléko mlékárnám. Průměrná roční dojivost těchto dojnic je 5 110 litrů na dojnici, ovšem celostátní průměr v konvenčních chovech je 7 000 litrů. Zkušenosti z Rakouska a Německa ukazují na dojivost až 6 500 litrů v ekologických chovech, a nejlepší český ekologický chovatel dosahuje u svého stáda průměrnou užitkovost 8 000 litrů.

Pokud bychom tedy uvažovali, že současná průměrná dojivost se v průběhu několika let zvýší ze současných 5 110 litrů na 6 000 litrů, tedy přibližně o 17 %, pak se jejich produkce biomléka navýší o 2 700 tisíc litrů biomléka ročně.

3) Třetí oblastí je samozřejmě navýšení počtu ekologických chovatelů, zejména přechodem současných konvenčních farem na ekologické hospodaření. Rozsah této konverze si však vzhledem k současné rozkolísané situaci na trhu nedovedeme odhadnout.

7. Faremní zpracování biomléka

Faremní zpracování biomléka provádí 27 ekologických zemědělců.

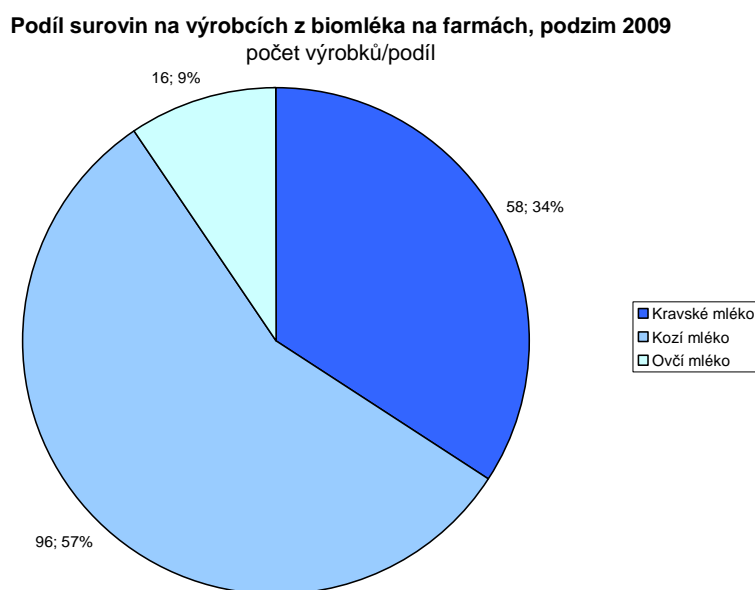
Tabulka: Seznam faremních zpracovatelů biomléka

Název subjektu	Zpracovaná surovina		
	Kravné mléko	Kozí mléko	Ovčí mléko
Kozí farma Břeží	x	x	
Jiří Kubernát	x		
Jiří Janiš	x		
Pavel Mach – Farma Pod Lipami	x		
Tomáš Ondruch ovčí farma			x
Statek Habří	x		x
Václav Bednář – Usedlost Medník	x	x	
Jitka Sládečková – Ekologická kozí farma Zásadu u Kadaně		x	
Zdeněk Janda	x		
Horský statek Abertamy	x	x	x
Dalibor Vacek	x		
Jakub Špatný – Ekofarm Kofa		x	
Josef Pulíček – Kozí farma Pěňčín		x	x
Jaroslav Glacner – Farma Černýš	x		
Pavel Karmazín	x		
Žofie Konvalinková	x		
Anna Ondřejíková -Dvůr Hlaváč		x	
Jakub Laušman – Farma Držovice	x	x	x
Pavel Dobrovolný – Dvůr Ratibořice		x	

Luboš Vohralík – Farma Poběžovice		x	
Martin Šourek	x		
Renata Kropáčková – Ekofarma Nelepeč			
Vladimír Slušík	x		
Ondřej Podstavek	x		
František Březík	x		
Miroslav Vosátka – Ekofarma Líza		x	
Vladimír Maštaliř – St. Pierre		x	

Na konci roku 2009 dosáhl podíl výrobků faremních zpracovatelů z kravského mléka 34 %, podíl výrobků z kozího mléka 57 % a podíl výrobků z ovčího mléka 9 %.

Graf: Podíl surovin na výrobcích z biomléka na farmách, podzim 2009

Tabulka: podíl kategorií výrobků z biomléka, prodej ze dvora

Kategorie	Počet položek
Mléko	31
Máslo	5
Sýr měkký	68
Sýr tvrdý	21
Tvaroh	13
Smetana	2
Jogurt	15
Zakysaný nápoj	5
Ostatní	10
Celkem	170

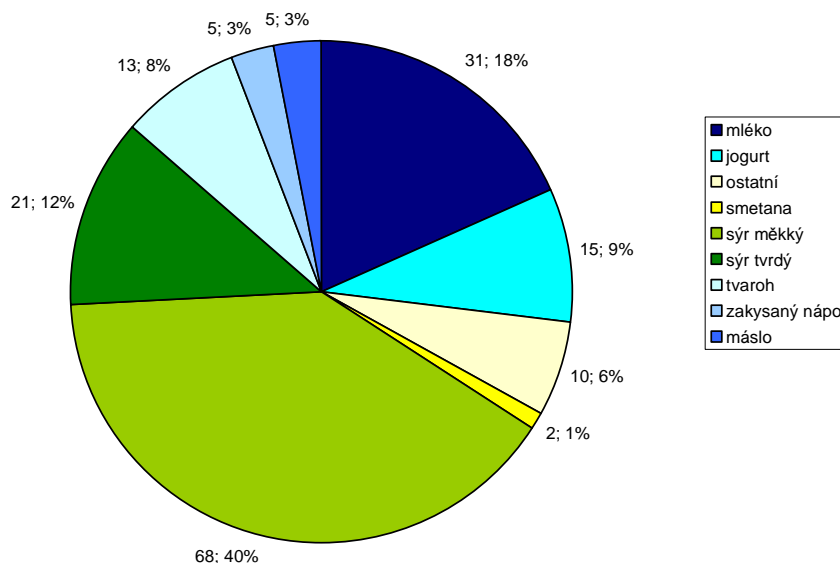
Co se týče podílu jednotlivých kategorií, pak faremní zpracovatelé vyrábějí nejvíce měkké sýry. Vysvětlení je jednoduché – je to investičně, technologicky a časově nejméně náročná forma zpracování suroviny. Navíc jsou měkké sýry u spotřebitelů velmi oblíbené. V této kategorii bylo na faremním trhu celkem 68 výrobků.

Druhou největší kategorií co se počtu výrobků týká byla kategorie mléko. Opět jednoduché vysvětlení – k prodeji mléka není potřeba žádná větší investice kromě splnění nezbytných hygienických a veterinárních předpisů.

Do kategorie ostatní patří na farmách především syrovátka nebo syrovátkové nápoje.

Graf: Podíl produktových kategorií výrobků z biomléka na farmách, podzim 2009

Podíl produktových kategorií výrobků z biomléka na farmách, podzim 2009
počet výrobků/podíl

Prodej mléčných biopotravin přímo z farem

V roce 2008 se přímo z farem prodalo všech biopotravin za 25 milionů Kč, což představuje 1,4 % z celkového objemu prodaných biopotravin¹. Podíl útraty, realizované za mléčné biovýrobky na farmách, dosáhl dle našich odhadů přibližně 16 %, tedy asi 4 milionů Kč.

Přímý prodej biopotravin z farem se zatím v České republice příliš neuchytil. Je k tomu řada důvodů, nejdůležitější jsou pravděpodobně dva, jeden na straně produkce, druhý na straně poptávky: jednak ekologických zemědělců, kteří nabízejí svoji produkci přímo z farmy, je velmi málo (do 100), jednak Češi ztratili vztah k půdě a především k lidem, kteří na ni pracují – zemědělcům. Dnešní zemědělství představuje pro mnohé ze spotřebitelů především širé lány kukuřice či řepky olejné. Možnost, že bychom nakupovali potraviny „u sedláka“ je pro většinu z nás nepředstavitelná.

Přesto se ale začíná pomalu objevovat malá skupina lidí, především žijících ve velkých městech, kteří se již přejedli různých exotických druhů ovoce z druhého konce světa, koupeného v místním hypermarketu a chtějí ochutnat něco autentického, místního, „našeho“.

Ve větších městech České republiky začínají vznikat různé iniciativy na samozásobování čerstvou zeleninou a ovocem z farem ve formě spotřebitelských bioklubů či bedýnkových systémů. Hnutí je ještě v plenkách, ale mohla by z něj vyrůst alternativa současnému převažujícímu způsobu nakupování potravin.

V České republice se přímo z farmy nebo jinou formou přímého marketingu odbývá především čerstvá zelenina, ovoce, brambory, ale také zpracované mléčné a masné výrobky. Změna vyhlášky o faremním zpracování by mohla být impulsem, který v následujících letech přivede k prodeji přímo z farmy další sedláky.

Největší faremní výrobce mléčných biopotravin patří Dvůr Ratibořice rodiny Dobrovolných s výrobky z kozího mléka značky DoRa. Mezi úspěšné faremní zpracovatele a prodejce v oblasti mléčných biovýrobků patří Martin Šourek z Ekofarmy Filoun, výrobce kozích sýrů a pomazánek Emilie Citterbartová z Ekofarmy Březí, nebo Josef Pulíček z Kozí farmy Pěňčín. Kozí farma St. Pierre pana Vladimíra Maštaliře dokonce vloni začala vyrábět kozí biovýrobky pro maloobchodní řetězec Billa a její značku Naše bio.

Všichni faremní zpracovatelé své výrobky prodávají výhradně na českém trhu s výjimkou jedné farmy, které část (20 %) svých výrobků prodává do zahraničí. V regionu vlastní farmy prodávají faremní

zpracovatelé průměrně přibližně 77 % své produkce. Čím větší je producent, tím se zvětšuje rádius, ve kterém farma dokáže svoji produkci uvádět na trh.

Průměrný podíl prodeje přímo z farmy dosáhl u faremních zpracovatelů 45 %, uplatňuje se zejména u menších chovatelů s několika kusy zvířat. S růstem počtu zvířat a tedy celkové produkce se také snižuje podíl faremního prodeje, u těch největších producentů dosahuje do 1 %.

Prodej přes maloobchod dosáhl průměrně 21 %. Opět, s růstem produkce se zvyšuje podíl maloobchodu na prodejkách, u největších zpracovatelů dosahuje 80 až 99 %. Největší producenti, jako Dvůr Ratibořice, Ekofarma Filou, Kozí farma Březí, St.Pierre nebo Kozí farma Pěččín realizují největší podíl prodejů přes maloobchodní prodejny, zejména ve větších městech.

Průměrně faremní zpracovatelé spotřebují něco málo přes 11 % své produkce pro vlastní spotřebu. U menších producentů, chovajících do 5 kusů zvířat, je podíl vlastní spotřeby velmi vysoký, dosahuje až 95 %. Samozřejmě u větších chovatelů, s počtem zvířat nad 30, se podíl vlastní spotřeby snižuje až k nule.

Výrobky farmářské jsou kromě prodejů přímo z farmy nejčastěji nabízeny v místních prodejnách potravin nebo ve specializovaných prodejnách biopotravin, a to jak v regionu výrobce, tak také ve větších městech. Distribuci zajišťují jednak sami výrobci, jednak se na ní podílí někteří regionální distributoři a velkoobchody.

Jediné farmářské výrobky, které se dostaly do prodejen řetězcového maloobchodu a tedy do celorepublikové nabídky, jsou výrobky z kozího mléka farmy St.Pierre. Taktéž kozí výrobky značky DoRa z kozí farmy Dvůr Ratibořice jsou k dostání v podstatě všech českých krajích, avšak jen v prodejnách biopotravin a zdravé výživy.

¹ Green marketing, ročenka Český trh s biopotraviny 2009

9. Potenciál současné kapacity zpracování biomléka v mlékárnách

Mlékárny měly na začátku roku 2010 nasmlouvané dostatečné množství suroviny pro růst trhu, výrobní kapacita také není překážkou. Dokonce některé z nich část nakupovaného biomléka nárazově používají pro výrobu konvenčních potravin.

Výrobci, kteří odpověděli na dotazníkové šetření, byli na konci roku 2009 schopni uspokojit 100 procent poptávky svých obchodních partnerů po výrobcích z biomléka, jen jedna mlékárna uvedla, že uspokojuje poptávku jen z 80 procent. Této mlékárně denně schází přibližně 500 litrů biomléka, všechny ostatní mlékárny mají mléka dostatek.

V roce 2009 nakoupily české mlékárny přibližně 11,8 milionů litrů biomléka. Co se týká dalšího vývoje na trhu s biomlékem, mlékárny očekávají, že na konci roku 2011, tedy za dva roky, budou potřebovat nakoupit přibližně 13,8 milionů litrů mléka, o 2 miliony více, než v roce 2009, aby plně uspokojili budoucí poptávku svých obchodních partnerů. Jedná se navýšení o 8 000 litrů denně oproti současnému množství vykupovaného biomléka, což je produkce, která v České republice je nebo brzy bude poté, co některé větší farmy ukončí konverzi na ekologický chov.

10. Soupis mléčných biopotravin na českém trhu

Viz příloha:

Přehled výrobků z biomléka v bioprodejnách.xls,

Přehled výrobků z biomléka na maloobchodním trhu

Přehled výrobků z biomléka na farmách.xls

Seznam všech výrobků z biomléka na trhu.xls